

<https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-51-07>

УДК [378.147:5] (477)“19/20”

Марина Емілівна Пісоцька

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки¹

m.e.pisotska@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-8743-7728>

Крістіна Олександрівна Кадашевич

аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки¹

kristina.kadashevych@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-5762-6579>

¹*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, Харків, Україна*

РОЗВИТОК ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ УЧНІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ОСВІТІ В 60-ТІ-80-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ У МЕЖАХ ПРОВЕДЕННЯ РІЗНОАСПЕКТНИХ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПОШУКІВ

У статті наголошено, що необхідність проведення наукових досліджень з проблеми індивідуалізації освітнього процесу зумовлена гуманістичними орієнтирами сучасної освіти. Підкреслено важливість ретроспективного аналізу науково-методичних пошуків вітчизняних педагогів 60-тих – 80-тих років ХХ століття, коли вивчення проблеми індивідуалізації навчання здійснювалося у межах проведення різноаспектних дидактичних досліджень. Метою статті визначено аналіз нормативних документів діяльності закладів загальної середньої освіти та психолого-педагогічної літератури 60-тих – 80-тих років ХХ століття для з'ясування ступеня розробки проблеми індивідуалізації навчання у межах проведення досліджень ефективності навчання, попередження відставання, розвитку здібностей, формування позитивної мотивації, пізнавальної активності та самостійності учнів.

Констатовано різні позиції науковців стосовно трактування поняття «індивідуалізація навчання», надано власне визначення даної категорії.

Підкреслено, що формулювання у нормативних документах діяльності закладів загальної середньої освіти завдання удосконалення навчального процесу, його форм і методів викликало проведення різноаспектних науково-педагогічних досліджень та позначилося значними прогресивними змінами у вивченні досліджуваної проблеми. Серед іншого, мотивацію, здібність до навчання, пізнавальну активність та самостійність було визнано сутнісними характеристиками індивідуальності учнів, що можуть бути сформовані на певному рівні. Індивідуалізацію навчання – умовою досягнення його ефективності, попередження відставання, розвитку здібностей, успішного формування позитивної мотивації, пізнавальної активності та самостійності учнів.

Ключові слова: *індивідуалізація навчання, нормативна база, середня школа, 60-ті – 80-ті роки ХХ століття, позитивна мотивація, розвиток здібностей, пізнавальна активність, пізнавальна самостійність.*

Як цитувати: Пісоцька М. Е., Кадашевич К. О. Розвиток проблеми індивідуалізації навчання учнів у вітчизняній освіті в 60-ті – 80-ті роки ХХ століття у межах проведення різноаспектних науково-методичних пошуків. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2022. № 51, С. 54-62. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-51-07>

In cites: Pisotska, M.E., Kadashevych, K.O. (2022). The development of the problem of individualization of pupils learning in native education in the 60s–80s of the 20th century within the limits of conducting various aspects of scientific and pedagogical research. *Scientific notes of the pedagogical department*. 51, 54-62. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-51-07> [in Ukrainian]

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Гуманістичні орієнтири сучасної освіти обумовили необхідність звернення педагогічної науки та шкільної практики до реалізації особливої стратегії навчання, спрямованої на визнання цінності індивідуальності учнів, розкриття та розвиток їхніх можливостей, задоволення освітніх потреб, створення умов для самоактуалізації та самовизначення, що передбачає індивідуалізацію освітнього процесу. Глибокому усвідомленню сучасного стану індивідуалізації навчання здобувачів середньої освіти сприяє ретроспективний аналіз науково-методичних пошуків вітчизняних педагогів 60-тих – 80-тих років ХХ століття, коли вивчення проблеми індивідуалізації навчання здійснювалося у межах проведення різноаспектних дидактичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий пошук дозволив виокремити різні напрями розробки проблеми індивідуалізації навчання учнів: визначення термінологічного поля (О. Братанич, І. Буцик, А. Воврик, В. Гольховой, В. Крутецький, С. Мелікова, Ю. Олексін, Н. Прасол, Е. Рабунський, Г. Селевко, М. Скрипник, М. Солдатенко та ін.), обґрунтування сутності індивідуалізації навчання як системи та циклічного процесу, його мети, протиріч, закономірностей, принципів, структури, умов ефективності, видів, форм індивідуалізації та диференціації навчання (А. Бібік, А. Бударний, І. Бутузов, М. Віноградова, В. Володько, Т. Годованюк, С. Гончаренко, О. Горіна, Н. Жукова, О. Зімовіна, І. Зверєв, А. Кірсанов, С. Овчаров, В. Орлов, І. Осмолівська, О. Пехота, М. Прокоф'єва, П. Сікорський, М. Солдатенко, В. Фірсов, Л. Фрідман, І. Унт, К. Ушаков та ін.); визначення вимог до вчителів, які забезпечують даний процес (А. Бугра, В. Гладких, С. Романенко та ін.); вивчення розвитку проблеми індивідуалізації навчання в історії української школи (Л. Березівська, Л. Бондар, Т. Вожегова, Н. Гупан, Н. Дічек, Л. Дубровська, С. Золотухіна, О. Лучко, О. Наливайко, Ю. Олексін, Т. Плахтієнко, О. Сухомлинська, В. Фомін, Н. Цюсь та ін.).

Мета дослідження – аналіз нормативних документів діяльності закладів загальної середньої освіти та психолого-педагогічної літератури 60-тих – 80-тих років ХХ століття для з'ясування ступеня розробки проблеми індивідуалізації навчання у межах проведення досліджень ефективності навчання, попередження

відставання, розвитку здібностей, формування позитивної мотивації, пізнавальної активності та самостійності учнів.

Методи дослідження: загальнонаукові (історико-педагогічний аналіз, синтез, узагальнення, порівняння й систематизація історико-педагогічних джерел); історико-компаративістський – сприяв виявленню й зіставленню різних позицій науковців щодо визначення поняття «індивідуалізація навчання», термінологічний – дозволив надати власне визначення терміну «індивідуалізація навчання».

Виклад матеріалу та основні результати. Зазначимо різні позиції науковців стосовно визначення категорії «індивідуалізація навчання», яку розуміють як: «процес розвитку і формування особистості, що спрямований на її індивідуальність як об'єкт цього процесу» (В. Володько); «процес трансформації особистості під впливом внутрішніх та зовнішніх, об'єктивних та суб'єктивних чинників» (П. Бойчук, С. Масич, А. Нісемчук, О. Панасюк); «організацію навчання, при якій вибір способів, прийомів, темпу навчання обумовлюється індивідуальними особливостями учнів» (Г. Селевко, М. Скрипник, Т. Шамова); «педагогічний процес, який створює умови для самореалізації особистості, діагностики і розвитку її творчих можливостей» (І. Ісаєв, Т. Васильєва, В. Слатьонін); «процес урахування індивідуальних особливостей та освітніх потреб учнів шляхом конкретизації змісту, форм, методів і засобів навчальної діяльності» (Ю. Лавриш); «відокремлення (виділення) учня у процесі навчання для урахування притаманних йому особливостей, реалізації та розвитку його можливостей у навчальній діяльності» (Н. Лобко-Лобановська); «спосіб забезпечення кожному учневі права й можливості на формулювання власних освітніх цілей і завдань, своєї освітньої траєкторії з метою розвитку соціально затребуваних якостей особистості» (Л. Шелестова); «систему засобів, що спрямовані на підтримку й розвиток самобутності учнів з метою самостійного вибору ними власних смислів навчання» (С. Алексєєва, Г. Терещук).

Аналіз наведених трактувань дозволив зайняти власну позицію стосовно визначення категорії «індивідуалізація навчання», яку у нашому дослідженні ми розуміємо як «процес, спрямований на розвиток індивідуальності, формування індивідуальної стратегії самовизначення та самореалізації, що передбачає найповніше урахування індивідуальних осо-

бливостей кожного його учасника, реалізацію системи індивідуалізованих способів і прийомів, взаємозумовлених дій вчителя та учнів на всіх етапах навчальної діяльності» [19].

Зазначимо, що у 60-ті-80-ті роки у нормативних документах (матеріалах XXII (17-31 жовтня 1961 року), XXIII (29 березня - 8 квітня 1966 року), XXIV (30 березня - 9 квітня 1971 року), XXV (24 лютого - 5 березня 1976 року), XXVI (23 лютого - 3 березня 1981 року), XXVII (25 лютого - 6 березня 1986 року) з'їздів КПРС; Рішенні колегії Міністерства освіти УРСР від 12.12.1961 р.; Постанові Верховної Ради СРСР від 19.07.1973 р. «Про стан народної освіти і заходи щодо подальшого вдосконалення загальної середньої, професійно-технічної, середньої-спеціальної та вищої освіти в СРСР»; Статті 41 «Основ законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту»; Статті 57 «Закону УРСР про народну освіту від 28.06.1974. р. № 2778-VIII»; Постанові Верховної Ради СРСР від 12.04.1984 р. «Основні напрями реформи загальноосвітньої та професійної школи» тощо) перед різними установами системи освіти було поставлене завдання удосконалення освітнього процесу, форм і методів навчально-виховної роботи для забезпечення міцного знання учнями основ наук, розширення можливостей для розвитку здібностей, обдарувань, талантів, задоволення бажань учнів. Вимагалось й значне покращення вивчення індивідуальних особливостей учнів та більш широке використання наслідків цього вивчення в навчальному процесі (Рішення колегії від 19.04.1971 р. «Про вивчення індивідуальних особливостей учнів»). На виконання вимог нормативних документів були проведені різноаспектні науково-педагогічні дослідження, у межах яких розглядалися питання індивідуалізації навчання.

Так, дане завдання спрямувало вивчення проблеми індивідуалізації навчання у бік проведення досліджень його ефективності. Зокрема, здійснення індивідуального підходу до учнів при підготовці вчителем уроку, під час його проведення та у позаурочний час було обґрунтовано як важливу умову забезпечення ефективності їхнього навчання (Д. Сонін, 1961 р.). Виділено шляхи індивідуального підходу до учнів на різних ланках учіння; доведено вплив на ефективність уроку рівня підготовленості учнів та індивідуальних особливостей їхньої емоційно-вольової сфери; сформульовано вимоги до вчителя, яким він повинен відповідати для ефективного здійс-

нення індивідуального підходу до школярів (В. Гладких, 1961 р.). Виділено види диференційованого навчання, які обґрунтовано як важливі дидактичні засоби підвищення його ефективності (І. Бутузов, 1968 р.).

Оскільки для середньої школи у 60-ті роки актуальним було подолання другорічництва й низької успішності учнів (наказ № 105 від 25 квітня 1962 року «Про заходи щодо забезпечення повсюдного здійснення загального обов'язкового восьмирічного навчання в Українській РСР у 1962/63 навчальному році»), у теорії педагогіки відбувалася розробка питання здійснення індивідуального підходу до тих, хто не встигає. Досліджено причини неуспішності, зокрема, індивідуальні особливості сприйняття та розуміння навчального матеріалу, що залежать від рівня наукованості та працездатності (А. Бударний, 1965 р.). Схарактеризовано психологічні особливості неуспішних у навчанні учнів, обґрунтовано, у залежності від якості розумової діяльності та специфіки моральної спрямованості, типи неуспішності, урахування яких дозволить учителю правильно обрати характер індивідуальної роботи з школярами (Н. Мурачковський, 1965 р.).

Запропоновано та експериментально перевірено шляхи подолання відставання у навчанні, серед яких:

- створення психологічного комфорту для тих, хто не встигає (недопущення переживання неуспішними у навчанні учнями почуття власної неповноцінності, притуплення у них почуття гідності та честі, появи байдужості до процесу та результату учіння; надання тим, хто не встигає завдань, розрахованих на їхнє успішне виконання, що зміцнювало б віру учнів у себе) (В. Сухомлинський, 1979 р.);

- застосування системи оцінних впливів у залежності від якостей особистості тих, хто не встигає, рівня їхньої навчальної діяльності, сформованості критичності та певної самооцінки; використання різних способів її підвищення в неуспішних у навчанні учнів (І. Ліпкіна, 1976 р.);

- усунення недоліків у навчанні, які негативно впливають передусім на учнів із «слабкою наукованістю» (пасивне слухання учнями нового матеріалу; нераціональний підбір учителем наочності, прикладів для пояснення; невикористання життєвого досвіду школярів, за необхідності не протиставлення його науковому; одноманітність вправ);

- проведення систематичної, цілеспрямованої роботи щодо змінення, властивостей розумової діяльності, які гальмують процес засвоєння інформації (З. Калмикова, Н. Менчинська, 1964 р.);

- організація додаткових занять з попереднім точним діагностуванням у плані чого не встигає учень (Д. Сонін, 1961 р.);

- надання тим, хто не встигає варіативних спеціальних індивідуальних (Е. Моносзон, 1963 р.; Е. Рабунський, 1965 р.) та індивідуалізованих завдань (А. Кірсанова, 1965 р.) для самостійної класної та домашньої праці;

- урахування в процесі навчання основного інтересу тих, хто не встигає (Н. Ананьєва, Н. Єпіфановська, 1972 р.);

- використання оригінальної методики роботи над помилками невстигаючих учнів (Е. Рабунський, І. Каламіна, 1972 р.);

- створення, за певними критеріями відбору неуспішних у навчанні учнів, класів індивідуалізованого навчання (А. Бударний, 1966 р.; Н. Жулідова, 1972 р.; В. Зикова, З. Калмикова, А. Орлова, 1968 р.);

- здійснення оптимізації навчального процесу, що передбачає індивідуальний підхід до учнів у залежності від причин їхньої неуспішності (Ю. Бабанський, 1982 р.).

Згідно з лінією партії у 60-ті-80-ті роки з'явилися наукові праці, у яких піднімалися питання розвитку здібностей, талантів учнів. Ученими зроблено висновок про наявність своєрідності, індивідуальних особливостей виявлення (Г. Костюк, 1963 р.) [10, с. 23], вікових передумов розвитку (Н. Лейтес, 1965 р.), структурних компонентів літературно-творчих, конструктивно-технічних, математичних та інших (В. Крутецький, 1972 р.) [12] здібностей. Сформульовано завдання індивідуального підходу до успішних у навчанні учнів, серед яких «всебічний розвиток кожного з одночасним максимальним розвитком в індивіда того, до чого він найбільше здатний і чим найбільше цікавиться» (В. Крутецький, 1968 р.) [11, с. 49-50].

Виявлено якості здібних учнів, які можуть сприяти чи гальмувати їхній всебічний розвиток, індивідуальні відмінності успішних у навчанні учнів, згідно яким їх можна розділити на групи (широта інтересів, готовність до самовизначення, цілеспрямованість, ступінь організованості при виконанні справ) (В. Кошева, 1966 р.). Акцентовано на необхідності психологічного аналізу факту низької успішності в нав-

чанні учнів, яким притаманна висока здатність до засвоєння знань (Н. Менчинська, 1968 р.). Доведено неефективність для нарощування темпу розвитку дітей з високим рівнем інтелекту пред'явлення до них вимог як до «середнього» учня (З. Калмикова, 1977 р.).

Виділено умови (поступове нарощування складності навчального матеріалу різного характеру, активізація пізнавальної діяльності учнів) та шляхи розвитку здібностей: застосування додаткових індивідуалізованих завдань творчого характеру; використання форм і методів навчання, що найбільшою мірою сприяють розвитку інтересів, творчих здібностей, формуванню готовності до самостійного набуття знань; збільшення кількості факультативних курсів, удосконалення їх змісту та методів викладання; упровадження різнопрофільної системи навчання у старшій школі; розширення мережі шкіл для особливо обдарованих учнів; створення для особливо обдарованих школярів сприятливих умов для прискореного засвоєння програмного матеріалу; поліпшення форм і методів позакласної та позашкільної виховної роботи; створення нових програм, підручників, навчальних посібників для засвоєння навчального матеріалу різного рівня складності; спеціальна підготовка вчителів для роботи з обдарованими здобувачами освіти (Ф. Шморгун, 1975 р.) [25, с. 20-21].

У зв'язку з виконанням актуального для зазначених часів завдання – забезпечення міцного знання основ наук, увага науковців зосереджувалася й на проблемі формування позитивних мотивів навчання, що вимагало вивчення індивідуальних проявів мотивації здобувачів освіти. Так, при розробці даного питання вчені спиралися на положення щодо зумовленості індивідуальності мотивації самою природою мотиву: у ньому закріплюється та утверджується тільки те, що уявляє для конкретної особистості суб'єктивну необхідність, цінність, значимість (В. Буряк, 1980 р., Г. Костюк, 1963 р., Г. Щукіна, 1962 р.).

Науковцями за відношенням до мети схарактеризовано різні групи мотивів, що спонукають навчання учнів: мотиви, джерелом яких є розуміння суспільної значущості учіння як обов'язку; мотиви, в основі яких лежить бажання особистісного успіху; мотиви, базою яких є пізнавальна потреба, прагнення до нового, невідомого (В. Буряк, 1980 р.) [3, с. 31-32]; широкі пізнавальні мотиви (спря-

мовані на оволодіння новими знаннями) та навчально-пізнавальні мотиви (спонукають до засвоєння способів здобування знань); мотиви самоосвіти; широкі соціальні мотиви (необхідності, обов'язку) та вузькі соціальні мотиви (самоствердження) (А. Маркова, 1983 р.). Визнано факт індивідуального прояву мотивації до навчання завдяки різноманітній силі та вазі певних мотивів у загальній її структурі. Виявлено вплив на позитивну мотивацію до навчання якостей нервової системи, темпераменту (А. Кучменко, 1965 р.; В. Мерлін, 1963 р.; Н. Утеїна, 1964 р.); рівня науковості того, хто навчається. Крім того, обґрунтовано залежність результатів навчання від різних мотивів (пізнавальних, соціальних) при однаковому рівні науковості (А. Маркова, 1983 р.).

Доведено взаємозв'язок між специфікою індивідуальної мотивації та значущістю мети для людини, що має прояв через енергію та настирливість у її досягненні (Е. Бакланова, 1978 р.; Л. Божович, 1974 р.; Т. Волкова, 1977 р.; Т. Євдоницька, 1974 р.; Л. Славина, 1974 р.; Е. Телегіна, 1977 р. та інші).

За певними індивідуальними характеристиками учнів, узятими в якості критеріїв, схарактеризовано високий, середній, низький рівні розвитку пізнавального інтересу як основного компоненту, що організує структуру мотивації. Виявлено види пізнавальних інтересів: за характером (аморфні, широкі, стрижневі та інтереси, що не пов'язані безпосередньо з навчальним процесом у школі) (Г. Щукіна, 1971 р.); за стійкістю (ситуативні, відносно стійкі, достатньо стійкі) (Г. Щукіна, 1979 р.); за спрямованістю (на предмет розумової діяльності, зміст навчального предмету, виконання дій при оволодінні ним, отриманий результат) (В. Деміденко, 1972 р.; Г. Щукіна, 1984 р.) [7, с. 13-14]; за рівнем усвідомленості та дієвості (цікавість; частковий, вузький, ізольований інтерес; узагальнений, широкий, не концентрований інтерес; інтерес спеціалізований, глибокий, індивідуальний) (В. Буряк, 1984 р.) [4, с. 17].

Ученими досліджено місце індивідуалізації навчання у процесі формування позитивної мотивації. Доведено підвищення її рівня завдяки урахуванню у навчанні індивідуально-психологічних особливостей мотиваційної сфери кожного учня (В. Бондаревський, 1963 р.) [2, с. 72] Запропоновано шляхи індивідуального підходу до учнів із глибоким та стійким інтересом до вивчення окремих навчальних пред-

метів (В. Бондаревський, 1985 р.). Індивідуалізацію навчання досліджено як одну з умов ефективного формування пізнавальних мотивів (Ф. Нерода, 1981р.) [17, с. 88].

Згідно із затвердженим Колегією Міністерства освіти УРСР 30 серпня 1968 року висновком «Про підсумки роботи шкіл УРСР за 1967/68 навчальний рік», у якому підкреслювалася необхідність активізації навчального процесу, більшого використання різноманітних видів самостійних робіт учнів, увага науковців зосереджувалася на формуванні пізнавальної активності та самостійності здобувачів освіти.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що при розробці даного питання вченими підкреслено двобічний зв'язок між активністю та індивідуальністю особистості (Л. Арістова, 1968 р.); виділено компоненти пізнавальної активності, які належать до різних сфер психіки людини (емоційної, інтелектуальної, вольової, сенсомоторної, сфери уваги і пізнавального інтересу) та мають індивідуальний прояв (П. Лебедев, 1970 р.) [14, с. 8]; констатовано прояв людиною у залежності від вольових зусиль потенційної або реалізованої активності (В. Лозова, 1982 р.) [15, с. 22]; підкреслено вплив на розвиток пізнавальної активності особистості рівня її домагань, найбільш успішний розвиток рівня домагань при відповідності названої якості пізнавальним можливостям людини (М. Горбач, 1976 р.) [5]; виявлено різні способи здійснення навчальної діяльності у залежності від рівня активності учнів (наслідування, у процесі передачі знань вчителем, пошукової діяльності разом з вчителем, самостійне учіння) (І. Синиця, 1976 р.) [21, с. 28].

У ракурсі досліджуваного питання науковцями названо наступні шляхи активізації навчання: диференціація змісту пошукової діяльності учнів при рішенні ними єдиної проблеми (Л. Арістова, 1968 р.); надання школярам для виконання індивідуальних завдань (І. Синиця, 1976 р.) [21, с. 31]; створення ситуацій вибору за допомогою варіативних за індивідуальними особливостями учнів завдань та варіативного викладання матеріалу викладачами з урахуванням власних інтересів та схильностей (А. Левін, 1966 р.); організація вчителем у процесі навчання спілкування з учнем відповідно до особливостей формування його пізнавальних потреб (М. Горбач, 1980 р.) [6, с. 27] тощо.

Ученими досліджено двобічний зв'язок між пізнавальною активністю та пізнавальною самостійністю, виділено структурні компоненти, рівні сформованості пізнавальної самостійності (копіювальний, вибірково-відтворюючий, творчий) та підкреслено їх індивідуальний прояв (Н. Половнікова, 1968 р.; В. Сарієнко, 1980 р. [20]; Т. Шамова, 1972 р. та інші); на основі аналізу структури діяльності учнів, типізації їхніх розумових та практичних дій у процесі рішення задачі, конкретизовано типи самостійних робіт (за зразком, реконструктивно-варіативні, творчі) (М. Гарунов, 1972 р.; І. Малкін, 1966 р.; П. Підкасистий, 1972 р. та інші); виділено різні види самостійних робіт (Д. Вількеєв, 1961р.; Б. Єсіпов, 1961 р.; І. Закірова, 1972 р.; І. Малкін, 1966 р. та інші).

Апробовано принципи (неперервності виконання; розумного поєднання індивідуальних, групових та фронтальних самостійних робіт; застосування завдань різних видів; здійснення евристичного підходу до формування пізнавальної активності та самостійності, що потребує системи випереджаючих навчально-логічних завдань, індивідуалізованих завдань відповідно до сформованого й прогнозованого рівня розумового розвитку учнів) (І. Закірова, 1972 р.) та умови ефективності індивідуалізації самостійної роботи здобувачів освіти (майстерність учителя в керівництві самостійною роботою учнів; застосування ним системи якісних індивідуальних завдань; сформованість в учнів умінь та навичок самостійної роботи з навчальними посібниками, додатковою літературою, індивідуальними завданнями різної складності) (І. Зязюн, 1977 р.) [9, с. 85].

У полі зору науковців були й види навчальних завдань, а також методика їх використання для здійснення індивідуалізації навчання. Так, у залежності від етапів засвоєння, виділено підготовчі (пропедевтичні та проблемні), вступні, тренувальні та творчі диференційовані пізнавальні завдання (В. Чучуков, 1975 р.) [23, с. 26-27]; за ступенем складності виокремлено завдання-вказівки, завдання-орієнтири, проблемні запитання, пізнавально-аналітичні задачі, проблемно-дослідницькі завдання (В. Оніщук, 1975 р.) [18, с. 35-36].

Доведено доцільність варіювання важкості завдань за змістом, процесом виконання, мірою керівництва вчителя, ефективність використання завдань низхідної та висхід-

ної складності за наявністю допомоги з боку вчителя тим, хто її потребує (Н. Половнікова, 1968 р.). Обґрунтовано методику колективного виконання єдиного пізнавального завдання з індивідуалізацією за рівнем знань, умінь, навичок учнів прийомів та способів його рішення (А. Кірсанов, 1963 р.), раціональність при навчанні рішенню нестандартних задач здійснення допомоги шляхом членування основної проблеми на елементарні завдання відповідно до навчальних можливостей учнів (Г. Данилочкіна, 1975 р.). Експериментально перевірено шляхи впровадження різних видів диференційованих самостійних робіт в практику школи (С. Зубов, 1976 р.); доведено залежність співвідношення репродуктивної та творчої навчальної діяльності учнів у процесі виконання самостійних робіт від мети уроку, змісту навчального матеріалу, сукупності різнохарактерних дій учня (Н. Кочеткова, 1977 р.).

Висновки. Таким чином, поставлене у нормативних документах перед закладами загальної середньої освіти у 60-ті – 80-ті роки ХХ століття завдання удосконалення навчального процесу, його форм і методів викликало проведення різноаспектних науково-педагогічних досліджень, у межах яких розглядалися питання індивідуалізації навчання, та позначилося значними прогресивними змінами у вивченні досліджуваної проблеми.

Мотивацію, здібність до навчання, пізнавальну активність та самостійність було визнано сутнісними характеристиками індивідуальності учнів, що можуть бути сформовані на певному рівні. Проаналізовано та типізовано причини неуспішності, побудовано методики їх діагностики, запропоновано та експериментально перевірено шляхи подолання відставання. Виділено вікові передумови розвитку, структуру здібностей, проаналізовано причини різних результатів у навчанні здібних учнів, зроблено висновок про неможливість пред'явлення до дітей з високим рівнем інтелектуального розвитку вимог до «середнього» учня, виділено індивідуальні відмінності, згідно яким успішних у навчанні учнів можна розділити на групи, сформульовано завдання індивідуального підходу до них, виявлено умови ефективності та шляхи формування здібностей. Виокремлено різні групи мотивів, що стимулюють навчання, доведено індивідуальність їх сили та ваги у загальній структурі мотивації особисто-

сті, обґрунтовано залежність від специфіки мотивації сенсу мети для людини, енергії та настирливості в її досягненні, виявлено фактори, що впливають на індивідуальні прояви мотивації навчання. Визначено структурні компоненти пізнавальної активності та самостійності, типи, види самостійних робіт, види пізнавальних завдань; досліджено способи їхнього використання з метою індивідуалізації навчання на різних етапах засвоєння на-

вчального матеріалу, принципи, умови ефективності індивідуалізації самостійної роботи здобувачів освіти. Індивідуалізацію навчання було визнано умовою досягнення його ефективності, попередження відставання, розвитку здібностей, успішного формування позитивної мотивації, пізнавальної активності та самостійності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алексеева С. В. Індивідуалізація навчання у закладах загальної освіти як педагогічна проблема. *Scientific collection «Interconf»*. 2021. № 42. С. 290-296. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/9305/9014> (дата звернення: 1.10.2022)
2. Бондаревский В. Б. Развитие навчальных интересов как педагогическая проблема. *Радянська школа*. 1963. № 4. С. 71-74.
3. Буряк В. К. Мотивы познавательной деятельности учащихся. *Радянська школа*. 1980. № 1. С. 29-35.
4. Буряк В. К. Познавательный интерес та способи його формування. *Радянська школа*. 1984. № 1. С. 16-20.
5. Горбач М. С. Рівень домогань і розвиток пізнавальної активності учнів. *Радянська школа*. 1976. № 9. С. 18-22.
6. Горбач М. С. Психологічні умови керування розвитком пізнавальної активності. *Радянська школа*. 1980. № 7. С. 22-27.
7. Деміденко В. К. До характеристики навчальних інтересів. *Радянська школа*. 1972. № 7. С. 12-14.
8. Золотухіна С.Т., Пісоцька М.Е. Развитие ідеї кредитно-модульного навчання у закладах вищої педагогічної освіти України (90-ті роки ХХ століття – перше десятиріччя ХХІ століття). *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2022. №50. С. 56-65. URL: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-50-05> (дата звернення: 1.10.2022)
9. Зязюн І. А. Дбаючи про комплексне виховання студентів. *Радянська школа*. 1977. № 10. С. 82-86.
10. Костюк Г. С. Навчання і розумовий розвиток учнів. *Радянська школа*. 1963. № 2. С. 17-25.
11. Крутецький В. А. Здібності та їх розвиток в учнів. *Радянська школа*. 1968. № 10. С. 49-56.
12. Крутецький В. А. Формування і розвиток здібностей учнів. *Радянська школа*. 1972. № 4. С. 44-51.
13. Лавриш Ю. Е. Індивідуалізація навчання іноземних мов студентів інженерних спеціальностей в умовах цифрового соціуму: дидактичний аспект : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 352 с.
14. Лебедев П. М. Поняття пізнавальної активності учнів і шляхи її вимірювання. *Радянська школа*. 1970. № 9. С. 6-11.
15. Лозова В. І. Поняття «активність особи» як категорія педагогіки. *Радянська школа*. 1982. № 2. С. 17-22.
16. Масич С. Ю. Індивідуалізація професійної підготовки майбутнього фахівця. *Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. Харків : ДІСА ПЛЮС*, 2017. Вип. 58. С. 100-107.
17. Нерода Ф. О. Мотиви навчання студентів. *Радянська школа*. 1981. № 11. С. 86-89.
18. Онишук В. О. Деякі проблеми навчання старшокласників. *Радянська школа*. 1975. № 8. С. 30-38.
19. Пісоцька М.Е., Кадашевич К.О. Развитие ідеї індивідуалізації проблемного навчання учнів у вітчизняній педагогіці в 50-ті – 70-ті роки ХХ століття. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2021. № 1 (37). Ч. І. С. 28-34.
20. Сарієнко В. К. Пізнавальна самостійність як єдність репродуктивної і творчої діяльності учнів. *Радянська школа*. 1980. № 4. С. 35-43.
21. Синиця І. О. Актуальні питання активізації засвоєння знань учнями. *Радянська школа*. 1976. № 3. С. 25-33.
22. Терещук Г. Індивідуалізація навчання в контексті ідей концепції нової української школи. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2017. № 2. С. 6-16.
23. Чучуков В. Ф. Система диференцированных заданий как средство управления процессом обучения : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Киев, 1975. 29 с.
24. Шелестова Л. В. Індивідуалізація навчання: аналіз трактовок понять. *XXVI Міжнародна науково-практична конференція «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them»*, 5-8 липня 2022 р., Гельсінкі, Фінляндія. С. 268-271.

25. Шморгун В. Ф. Особливості навчально-виховної роботи з обдарованими дітьми. *Радянська школа*. 1975. № 11. С. 14–21.
26. Abduraxmanova S.A. Individualization of professional education process on the basis of digital technologies. *World Bulletin of Social Sciences*. 2022. № 8. P. 65–67. URL: <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/72> (дата звернення: 1.10.2022)
27. Alijon A., Xoldorovich, S., Abbosovna, G. Technology of Individualization of Learning. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*. 2022. № 6. P. 291–297. URL: <http://sjii.indexedresearch.org/index.php/sjii/article/view/253> (дата звернення: 1.10.2022)
28. Alimova N. Improving the technology of individualization of education in the teaching of English to students. *World Economics and Finance Bulletin*. 2021. № 4, P. 9–12. URL: <https://scholarexpress.net/index.php/wefb/article/view/261> (дата звернення: 1.10.2022)

Стаття надійшла до редакції 16.11.2022.

Стаття рекомендована до друку 30.11.2022

Pisotska Marina

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Education and Innovative Pedagogy¹
<https://orcid.org/0000-0002-8743-7728> m.e.pisotska@gmail.com

Kadashevych Kristana

graduate student of the Department of Education and Innovative Pedagogy¹
kristina.kadashevych@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-5762-6579>

¹H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University 29 Alchevskykh Str., Kharkiv, Ukraine

THE DEVELOPMENT OF THE PROBLEM OF INDIVIDUALIZATION OF PUPILS LEARNING IN NATIVE EDUCATION IN THE 60S-80S OF THE 20TH CENTURY WITHIN THE LIMITS OF CONDUCTING VARIOUS ASPECTS OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL RESEARCH

In the present article, it is emphasized that the need to conduct scientific research on the problem of individualization of the educational process is determined by humanistic guidelines. The importance of retrospective analysis is emphasized scientific and methodological searches of domestic teachers in the 1960s - 1980s of the 20th century, when the study of the problem of individualization of education was carried out within the framework of multi-faceted didactic research. The purpose of the article the analysis of normative documents of general secondary education institutions and psychological and pedagogical literature of the 1960s - 1980s of the 20th century was determined in order to find out the degree of development of the problem of individualization of education within the framework of conducting research on the effectiveness of education, prevention of falling behind, development of abilities, formation of positive motivation, cognitive activity and independence of students.

Different positions of scientists regarding the interpretation of the concept of "individualization of education" have been identified, and a proper definition of this category has been provided.

It is emphasized that the resolution in regulatory documents activities of institutions of general secondary education, the task of improving the educational process, its forms and methods caused various aspects of scientific and pedagogical research and was affected by significant progressive changes in the study of the investigated problem. Among other things, adaptability, learning ability, cognitive activity and independence were recognized as essential characteristics of students' individuality, which can be formed at a certain level. Individualization of education is a condition for achieving its effectiveness, prevention of falling behind, development of abilities, successful formation of positive motivation, cognitive activity and independence of students.

Key words: individualization of education, regulatory framework, high school, 60s-80s of the 20th century, positive motivation, development of abilities, cognitive activity, cognitive independence.

REFERENCES

1. Alekseeva, S. V. (2021). Individualization of learning in institutions of general education as a pedagogical problem. *Scientific collection "Interconf"*, 42, 290-296. Retrieved from: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/9305/9014> [in Ukraine].
2. Bondarevsky, V. B. (1963). Development of educational interests as a pedagogical problem. *Soviet school*, 4, 71–74. [in Ukraine].

3. Buryak, V. K. (1980). Motives of students' cognitive activity. *Soviet school*, 1, 29–35. [in Ukraine].
4. Buryak, V. K. (1984). Cognitive interest and methods of its formation. *Soviet school*, 1, 16–20. [in Ukraine].
5. Horbach, M. S. (1976). Level of achievement and development of students' cognitive activity. *Soviet school*, 9, 18–22. [in Ukraine].
6. Horbach, M. S. (1980). Psychological conditions for managing the development of cognitive activity. *Soviet school*, 7, 22–27. [in Ukraine].
7. Demidenko, V. K. (1972). To the characteristics of educational interests. *Soviet school*, 7, 12–14. [in Ukraine].
8. Zolotukhina, S.T., Pisotska M.E. (2022). Development of the idea of credit-module training in institutions of higher pedagogical education of Ukraine (90s of the 20th century - the first decade of the 21st century). *Scientific notes of the department of pedagogy*, 50, 56-65. Retrieved from : <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-50-05> [in Ukraine].
9. Zyazyun, I. A. (1977). Taking care of the comprehensive education of students. *Soviet school*, 10, 82–86. [in Ukraine].
10. Kostyuk, G.S. (1963). Learning and mental development of students. *Soviet school*, 2, 17-25. [in Ukraine].
11. Krutetsky, V. A. (1968). Abilities and their development in students. *Soviet school*, 10, 49–56. [in Ukraine].
12. Krutetsky, V. A. (1972). Formation and development of students' abilities. *Soviet school*, 4, 44–51. [in Ukraine].
13. Lavrysh, Yu. E. (2020). Individualization of foreign language learning for students of engineering specialties in the conditions of a digital society: didactic aspect: monograph. Kyiv: Center for Educational Literature. [in Ukraine].
14. Lebedev, P. M. (1970). The concept of students' cognitive activity and ways of measuring it. *Soviet school*, 9, 6–11. [in Ukraine].
15. Lozova, V. I. (1982). The concept of «personal activity» as a category of pedagogy. *Soviet school*, 2, 17–22. [in Ukraine].
16. Masych, S. Yu. (2017). Individualization of professional training of the future specialist. *Pedagogy and psychology: coll. of science Kharkiv Ave.: DISA PLUS*, 58, 100–107. [in Ukraine].
17. Neroda, F. O. (1981). Motives of students' learning. *Soviet school*, 11, 86-89[in Ukraine].
18. Onyshchuk, V. O. (1975). Some problems with the education of high school students. *Soviet school*, 8, 30-38 [in Ukraine].
19. Pisotska, M.E., Kadashevich, K.O. (2021). The development of the idea of individualization of problem-based learning of students in domestic pedagogy in the 1950s - 1970s. *Bulletin of Zaporizhzhya National University. Pedagogical sciences*, 1 (37), Ch. I, 28-34. [in Ukraine].
20. Sarienکو, V. K. (1980), Cognitive independence as unity of reproductive and creative activity of students. *Soviet school*, 4, 35-43. [in Ukraine].
21. Synytsia, I. O. (1976). Actual issues of intensification of knowledge acquisition by students. *Soviet school*, 3, 25–33. [in Ukraine].
22. Tereshchuk, H. (2017). Individualization of education in the context of the ideas of the concept of the new Ukrainian school. *Proceedings. Series: pedagogy*, 2, 6-16. [in Ukraine].
23. Chuchukov, V. F. (1975). *The system of differentiated tasks as a means of controlling the learning process*. (Autoref. thesis PhD ped. sciences). Kyiv. [in Ukraine].
24. Shelestova, L. (2022). In Individualization of education: analysis of interpretations of concepts. *XXVI International scientific and practical conference "Problems of science and practice, tasks and ways to solve them"*, Helsinki, Finland, 268-271. [in Ukraine].
25. Shmorgun, V. F. (1975). Peculiarities of educational work with gifted children. *Soviet school*, 11, 14–21. [in Ukraine].
26. Abduraxmanova, S. A. (2022). Individualization of the professional education process on the basis of digital technologies. *World Bulletin of Social Sciences*, 8, 65–67. Retrieved from: <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/72>[in English].
27. Alijon, A., Xoldorovich, S., Abbosovna, G. (2022). Technology of Individualization of Learning. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 6, 291–297. Retrieved from: <http://sjii.indexedresearch.org/index.php/sjii/article/view/253>[in English].
28. Alimova, N. (2021). Improving the technology of individualization of education in the teaching of English to students. *World Economics and Finance Bulletin*, 4, 9–12. Retrieved from: <https://scholarexpress.net/index.php/wefb/article/view/261>[in English].

The article was received by the editors 16.11.2022

The article is recommended for printing 30.11. 2022